

№ 14 (319)
Красавік 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Імпрэзы: пройдзе другі «Фэст экскурсаводаў»** – стар. 2
- **Рэгіён: тапаніміка вёскі Пішчыкі і ваколцаў** – стар. 3
- **Асоба: Барыс Кіт** – стар. 6

13 красавіка – Радаўніца

Радаўніца на вясковых могілках на Дубровеншчыне

Артыкул пра гэты мясціны чытайце на стар. 3

На тым тыдні...

У Аршанскім музеі гісторыі адкрытая **выстаўка «На-радзэнне горада»**. Супрацоўнікі музея за адпраўную кропку палічылі час будаўніцтва Аршанскага замка. Яго фармаванню і прысвечаная экспазіцыя, у якой прадстаўлены макеты гарадзішча і замка па стане на XI–XII і XVI стагоддзі (створаныя мастакамі В. Івановым і А. Петракоўскім), матэрыялы археалагічных даследаванняў з фондавых збораў Музейнага комплексу гісторыі і культуры Аршаншчыны. Асобна надаецца ўвага гісторыі археалагічных даследаванняў, ёсць фатаграфіі гісторыкаў і археолагаў, якія імі займаліся.

«Аршанскі замак – самая яркая і рамантычная старонка нашай гісторыі, якая не можа быць нецікавай нашым сучаснікам», – упэўненая загадчыца музея Святлана Ізімава. Першая экскурсія па выстаўцы завяршылася паказам фільма Эдуарда Навагонскага «Аршанскі замак». Пад час адкрыцця асобную ўвагу выклікаў новы макет сярэднявечнага замка, створаны мастаком з Барані Аляксандрам Ермалаевым пры падтрымцы знаўцаў аршанскай гісторыі Юрася Копціка і Таццяны Варонінай. На яго выраб сышло пяць гадоў.

1 красавіка ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы адкрылася **выстаўка «Песня сонцу»**, на якой прадстаўлены працы дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва студэнтаў IV курса і загадчыцы кафедры касцюма і тэкстылю Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Валянціны Бартлавай. Багатая фантазія, свабода мыслення, аўтарская тэхніка ўласцівыя ўдзельніцам выстаўкі Вераніцы Багачовай, Анастасіі Лапіцкай, Юліі Мардванюк, Кацярыне Разанковай, Ксеніі Ціханавай. У працах моладзі адчуваецца вяртанне да сваіх каранёў і вытокаў, любоў да роднай зямлі, пачуццё меры і гармоніі, бездакорнасць густу. Выстаўка «Песня сонцу» бруіцца энергіяй маладых твораў і іх настаўнікаў.

7 красавіка ў Мінску прайшла **прэзентацыя велікоднага альбома «Хрыстос уваскрос»**, які днямі выйшаў у серыі «Беларускі хрысціянскі хіт» (4 выпуск). У канцэрце бралі ўдзел найлепшыя ўдзельнікі праекта: гурты «Небасхіл», «Новы Ерусалім», вядомыя вакалісты Аляксей Унукоўскага, Віктар Козел, Андрэй Плясанаў ды іншыя.

Рэцэнзія на CD «Хрыстос уваскрос» змешчаная на 4-й стар. гэтага нумара.

Шлях ад гасцёўні да музея захавання эмоцыяў

24 сакавіка адбылося святкаванне з нагоды 20-годдзя стварэння Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры і 200-годдзя будынка, у якім ён месціцца.

Музей быў заснаваны ў 1990 годзе і спачатку размяшчаўся ў памяшканні «Гасцёўні Уладзіслава Галубка», якая цяпер з'яўляецца яго філіялам, а з 2001 года знаходзіцца ў гістарычным цэнтры Мінска – Верхнім горадзе, у доме № 5 па Музычным завулку, у адным з самых яркіх помнікаў архітэктуры XIX стагоддзя.

Дом па Музычным завулку

Трасіроўка Музычнага завулка пачала фармавацца ў XIV–XV стагоддзях. Не выключана, што першапачаткова ён быў праходам да ўчасткаў, размешчаных у цэнтры квартала, сфармаванага з усходняга боку былой плошчы Высокага рынку (сучасная плошча Свабоды). Затым праход стаў праездам, які злучаў плошчу з вул. Зыбіцкай (сучасная вул. Гандлёвая). У XIX – пачатку XX стагоддзя назва за-

вулка неаднаразова змянялася: Бернардзінскі, Сямінарскі, Манастырскі (альбо Мала-Манастырскі) і Музыканцкі.

Найбольш раннія звесткі аб будынку адносяцца да пачатку XIX стагоддзя. На праектным плане Мінска 1817 года на месцы дома № 5 ужо быў паказаны мураваны будынак. План дома меў складаную канфігурацыю – у выглядзе роўнаканцовага крыжа, на сярэдняй частцы якога накладзены квадрат. Такую форму будынку хутчэй за ўсё надавалі рызаліты, якія існавалі на ўсіх чатырох фасадах. Па форме плана можна меркаваць, што рызаліты былі зробленыя на ўсю вышыню фасада і завяршаліся трохвугольнымі франтонамі, альбо мезанінамі.

Паводле архіўных дакументаў, дом належаў купцу Траяну Ключынскаму. У 1840 годзе яго спадчынніца Анастасія Траянаўна (выйшла замуж за купца Г.С. Якубоўскага) прадала дом Зімініцкім. У купчай будынак характарызаваўся як мураваны трохпавярховы. У дакуменце таксама згадваецца план дома, складзены і зацверджаны губерньскім праўленнем у 1810 годзе.

Франц Казіміравіч Зімініцкі цягам 1849–1855 гадоў здаваў дом у арэнду яў-

рэйскаму вучылішчу. У гэты час да дваровага фасада з паўночнага боку была зробленая прыбудова. У перабудаваным выглядзе будынак зафіксаваны на плане Мінска 1840/1860 гадоў.

Пасля дачкі Ф.К. Зімініцкага Канстанцыя Францаўна пляц з забудовай у 1898 годзе перайшоў да двараў Анэлі Сцяпанавічы Лекаст і Нядзведзкага. Як сказана ў дакуменце, маёмасць памерлай Зімініцкай складалася з участка зямлі 416,5 кв. саж., мураванага двухпавярховага дома, крытага жалезам, на мураваным сутарэнні.

Відаць, ужо новым уладальнікам у канцы XIX – пачатку XX стагоддзяў на дваровым фасадзе дабудова была права частка дома, у выніку план будынка атрымаў прамавугольную форму, выцягнутую ў глыбіню дваровай тэрыторыі.

У інвентарызацыйным апісанні нерухомай маёмасці за 1910 год будынак характарызуецца як трохпавярховы з сутарэннем. Дом меў памеры 30x21x18 аршынаў, дах крыты жалезам, на ім – 5 комінаў. У адпаведнай графе было пазначана, што яму 100 гадоў з часу пабудовы. Гэта паведамленне таксама пацвярджае меркаванне, што дом мог быць пабудаваны ў 1810 годзе. У пачатку XX стагоддзя будынак функцыянаваў як даходны дом: некалькі пакояў займалі гаспадары, астатнія здаваліся ў наём. На мяжы з суседнім участкам № 15 стаялі мураваны і драўляны гаспадарчы будынкi, з правага боку ад дома тэрыторыю пляца займаў сад.

(Заканчэнне на стар. 2)

Шлях ад гасцёўні да музея захавання эмоцыяў

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Першыя крокі новага музея

У Вялікую Айчынную вайну будынак захаваўся і да 1980-х гадоў выкарыстоўваўся як жылы дом.

У 2002 годзе рэстаўраваны з прыстасаваннем пад Дзяржаўны музей гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Рэспублікі Беларусь. Тады ж адбылося адкрыццё першай экспазіцыі – «Вытокі тэатральнай і музычнай культуры на беларускіх землях», дзе прадстаўлены найбольш тыповыя нацыянальныя музычныя інструменты, дзейны народны лялечны тэатр «Батлейка» з яго персанажамі, рэгіянальнымі варыянтамі і асаблівасцямі.

Наступнай стала экспазіцыя «Беларуская музычная культура XX стагоддзя», дзе прадстаўлены нотныя рукапісы твораў кампазітараў, му-

зычныя інструменты, мемарыяльныя рэчы, сцэнічныя касцюмы, афішы, праграмы, фотаздымкі і іншыя матэрыялы аб творчай дзейнасці музычных калектываў Беларусі.

Новыя экспазіцыі

З 2006 года ў музеі працуе экспазіцыя «Тэатральная культура Беларусі XX стагоддзя», прысвечаная гісторыі станаўлення беларускага прафесійнага тэатральнага мастацтва. У ёй паказаны найбольш значныя падзеі, спектаклі, гістарычныя дакументы, афішы, праграмы і фотаздымкі, звязаныя з дзейнасцю тэатраў. Асобная зала прысвечаная лялечным тэатрам. Тут можна пабачыць шмат лялек – герояў папулярных спектакляў і апынуцца на некалькі хвілінаў у казачным свеце дзіцячага тэатра. Асноўную

экспазіцыю дапаўняюць мемарыяльныя пакоі выдатных майстроў беларускай сцэны: Ларысы Александроўскай, Стэфаніі Станюты, Мікалая Яроменкі і яго сям'і.

У верасні 2009 года адкрытая экспазіцыя «Музычная і тэатральная культура X–XIX стагоддзяў», прысвечаная развіццю музыкі буйнейшых хрысціянскіх (праваслаўя, каталіцызму, уніяцтва, пратэстантызму) і нехрысціянскіх (іудаізму і ісламу) канфесіяў, што існавалі на тэрыторыі Беларусі, дзейнасці школьных і магнацкіх тэатраў. Асаблівую цікавасць уяўляе зборнік свецкай музыкі – так званы «Полацкі спытак» сярэдзіны XVII стагоддзя.

Тэму тэатральнай культуры раскрываюць такія цікавыя экспанаты, як карта-схема ВКЛ XVII–XVIII стагоддзяў, на якой пазначаны гарады, дзе размяшчаліся школьныя тэатры, макет сцэны школьнага тэатра, машынерыя сцэны, эскізы дэкарацыяў і касцюмаў, копіі гравюраў мастака М. Жукоўскага да твораў Ф.У. Радзівіл, нотныя копіі І. Голанда. Асаблівую цікавасць выклікае рэканструкцыя тэатра пад адкрытым небам і п'есаў «Дасціпнае каханне».

Асобная зала прысвечаная творчасці двух выдатных асобаў XIX стагоддзя – паэта, драматурга, тэатральнага дзеяча Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча (1808–1884) і беларускага ды польскага кампазітара, дырыжора, педагога Станіслава Манюшкі (1819–1872).

Экспазіцыі размешчаныя таксама і за межамі будынкаў

музея ды яго філіяла. Дырэктар музея Зінаіда Кучар з'яўляецца аўтарам канцэпцыі і стваральнікам музея У. Мулявіна ў Белдзяржфілармоніі.

Дзякуючы рулівай шматграннай працы супрацоўнікаў музея фонды і экспазіцыі яго пастаянна папаўняюцца. Ён мае адметны твар, асаблівую ауру і вядомы не толькі сярод знаўцаў ды аматараў музыкі і тэатра нашай краіны, але і за межамі Беларусі.

Юбілейная вечарына

У час святочнай вечарыны З. Кучар адзначыла: «Сэрцам музея з'яўляюцца яго фонды (якія сёння наліваюць болей 30 тысяч адзінак, прайшлі поўную каталогізацыю і гатовыя да ўключэння ў зводны каталог), а тварам музея – яго экспазіцыя. Экспазіцыя, якая аднаўляе эмоцыі глядачоў, атрыманы пад час наведвання тэатра. Такім чынам, Дзяржаўны музей гісторыі тэатральнай і музычнай культуры з'яўляецца адзіным у краіне музеем захавання эмоцыяў».

Супрацоўнікі музея выказалі падзяку Міністэрству культуры за дапамогу ў стварэнні музея, рэстаўрацыі яго будынка, Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА – за вяртанне на радзіму архіва

Міхала Клеафаса Агінскага і дапамогу ў стварэнні выстаўкі «Музычная культура сядзібаў Беларусі», апекаванне гэтымі сядзібамі, выданне кампакт-дыскаў старадаўняй музыкі Беларусі, заслужанаму артысту Беларусі акцёру Дзяржаўнага рускага тэатра Андрэю Душачкіну, дзякуючы якому створаная цудоўная экспазіцыя, прысвечаная народнай артысцты Беларусі і СССР Аляксандры Клімавай, галоўнаму мастаку музея Уладзіміру Кандрацэву ды іншым.

Віншаванні і падзякі супрацоўнікам музея выказалі прадстаўнікі Міністэрства культуры Беларусі, Беларускага фонду культуры, Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА, іншых музеяў. Ад Нацыянальнага тэатра оперы і балета быў падараваны вельмі каштоўны экспанат – фотаздымак калектыву Драматычнага тэатра імя Янкі Купалы, датаваны 1929 годам, і некалькі іншых унікальных здымкаў.

Святочная вечарына завяршылася канцэртам студэнтаў Акадэміі музыкі – лаўрэатаў міжнародных конкурсаў і ўдзельнікаў праекта «Маладыя галасы» і адкрыццём выстаўкі.

Наталі КУПРЭВІЧ,
фота аўтара

Падарунак ад БФК уручае яго кіраўніцтва

Дзе варта пабываць

Да Міжнароднага дня помнікаў і гістарычных мясцінаў – «Фэст экскурсаводаў»

Чым адметны гэты дзень?

18 красавіка – Міжнародны дзень помнікаў і гістарычных мясцінаў, які адзначаецца ва ўсім свеце з ініцыятывы ЮНЕСКА. Гэта дзень нашай культурнай спадчыны, нашых архітэктурных помнікаў і прыродных запаведнікаў, нашых фальклорных і навуковых здабыткаў, гістарычнай памяці – усяго таго, што нас аб'ядноўвае як нацыю і робіць унікальнымі ў шматлюднай сям'і іншых народаў. Гэты дзень – добрая нагода не хаваць свае культурныя скарбы, а гучна распавесці пра іх усім.

Што такое «Фэст экскурсаводаў»?

Гэта правядзенне цягам 2 дзён (17–18 красавіка) шэрагу аглядных і тэматычных экскурсій па гістарычных

цэнтрах нашых гарадоў і мястэчак, а таксама іх мікра-раёнах.

Усе экскурсіі бясплатныя і наведваць іх можа кожны ахвочы.

Экскурсаводамі выступаюць як адмыслоўцы ў гэтай прафесіі, так і вядомыя гісторыкі, культурологі, музейныя супрацоўнікі, настаўнікі, краязнаўцы – тыя, хто сам займаецца вывучэннем нашай гісторыка-культурнай спадчыны і гатовыя падзяліцца сваімі ведамі з усімі цікаўнымі.

Як было і як будзе?

«Фэст экскурсаводаў» прымеркаваны да Міжнароднага дня помнікаў і гістарычных мясцінаў і праводзіцца ўжо другі год запар. Летась у межах фэсту на працягу 2 дзён у Мінску ды іншых гарадах Беларусі прайшлі амаль 30 самых разнастайных пешых экскурсій, у якіх бралі ўдзел каля 1300 чалавек. Мы прапануем

адзін са здымкаў з тых мерапрыемстваў – прыгадаць, як тое было, ці паказаць тым, хто не наведваў папярэдняга фэсту.

Сёлета мы плануем пашырыць тэматыку і павялічыць колькасць экскурсій, каб ахапіць большае кола людзей.

Запрашаем усіх зацікаўленых для плённага супрацоўніцтва!

Калі вы экскурсавод, гісторык ці краязнаўца, то мы будзем радыя бачыць Вашу экскурсію ў раскладзе фэсту! Падтрымайце «Фэст экскурсаводаў» сваім удзелам! Мы ж са свайго боку дапаможам Вам распаўсюдзіць інфармацыю пра экскурсію і сабраць зацікаўленых слухачоў.

Калі Вы журналіст, то мы будзем Вам вельмі ўдзячныя за распаўсюджванне інфармацыі пра імпрэзу і яе асвятленне! Калі ласка, тэлефануйце нам!

Калі Вы проста маеце цікавае ідэі наконт фэсту – абавязкова падзяліцеся з нам!

І ў любым разе – прыходзьце на «Фэст экскурсаводаў»! Гэта цікава!

У аргкамітэт па святкаванні Міжнароднага дня помнікаў і гістарычных мясцінаў увайшла грамадская аб'яднанне:

Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС);

«Беларускі фонд культуры»;

«Беларуская асацыяцыя экскурсаводаў і гідаў-перакладчыкаў»;

«Гісторыка».

Кантакты:

Зміцер Рагачоў, каардынатар па працы ў рэгіёнах –

(8 029) 755-03-70;

Цімох Акудовіч, каардынатар па Мінску –

(8 029) 557-11-24.

Экскурсія ў Лошыцы

Тапаніміка вёскі Пішчыкі Дубровенскага раёна, на адным з хутароў якой я нарадзіўся 9 мая 1924 года, у асноўным вызначаецца тым, што паселішча размешчанае на водападзеле левых прытокаў Дняпра, Дубровенкі і Расасенкі, і па перыметры амаль на тры чвэрці акаляецца лесам. Адным з вытокаў Дубровенкі з'яўляецца балотная ўпадзіна Макрадзь. Акрамя мяккага санорнага [р], назва вызначаецца тым, што ўтворана па той жа мадэлі, што і зборныя назоўнікі рухлядзь, чэлядзь, чадзь (ад чада ў значэнні 'дзятва').

Паводле расказаў вясковых старажылаў Макрадзь не перасыхала нават у летнюю спёку, бо рэгулярна падпітвалася за кошт дажджавой вады, што па палогай лагчыне Лігораўшчыне скатвалася з Кудрашова моху (у аснову тапоніма пакладзеная мянушка ўладальніка суседняга зямельнага надзелу) Негацінскай дачы. Скошаную асаку гаспадар накружаў на драўляную барану, пакладзеную камлямі ўверх, і так выцягваў на прасушку. Цяпер мох перасох, а Макрадзь пасля праведзенай у 1970-я гады меліярацыі развораная.

Рэчка Расасенка (на думку В. Жучкевіча назва паходзіць ад тэрміна рассоха – 'раздваенне дарогі ракі', гл. яго «Короткий топонимический словарь Белоруссии», Мінск, 1974) пачынаецца з Калодзесяк, размешчаных каля падножжа процілеглага ад Макрадзі кургана. Хутчэй за ўсё, менавіта там былі крыніцы, агароджаныя зрубам нахштальт калодзежа. Менавіта з гэтага месца пачынаецца асушальная канава, пакладзеная пад час меліярацыі па русле Расасенкі (за поймай яе замацавалася назва Річадзь), праз лес і па ўскраю яго амаль на мяжы з Чырынскім полем. Пры гэтым нельга не згадзіцца з думкай В. Жучкевіча пра пахо-

джанне тапоніма. Сапраўды, злева ў рэчку ўпадаюць вытокі з Церахава аборка, а таксама з лясных лагчынаў, што знаходзяцца непадалёк ад вёскі Барсукі і Пагодзіна (мясцовая назва Каровіна). Справа, пераважна ў час паводак, вада з Шляпкінага балотца па Лукашовай лагчыне (пасярод якой ёсць незамярзальная

яго звонку: Барадзінская, Негацінская, Барсукоўская і Баяршчына ці Баярская дача (па назве вёскі Баяры), што знаходзілася перад Чырынскім мостам па правым беразе Расасенкі. Поле атрымала назву Леснікова дзялянка (было падараванае лесніку). Пасля ліквідацыі прыватнага землекарыстання яно паступова зарас-

калісьці хавалі нябожчыкаў, па прызначэнні называецца кладзішча.

Што датычыць назвы вёскі «Пішчыкі», то яна вядомая з інвентару 1722 года. Хутчэй за ўсё, у аснову яе пакладзена слова пішчыкі ў значэнні касцяныя адросткі птушых пер'яў. Гэта больш верагодна, калі ўлічваць, што на стыку Аршанскага, Горацкага і Дубровенскага раёнаў калісьці быў вялікі суцэльны лясны масіў, таму ў аснову вясковых тапонімаў пакладзеныя назвы звяроў (Барсукі, Зубры, Казлы, Ланенка, Лосеўка) і птушак (Сава, Дзяцель). Як тапонім Дзяцель замацаваўся ў форме назоўнага склону жаночага роду.

Пэўную цікавасць у гэтых адносінах выклікае тапонім Пугляі (вёска ў суседнім Аршанскім раёне). Не выключана, што ў аснове яго форма назоўнага склону адзіночнага ліку пугляй, як сінонім

адпаведнай словаформы пугач у значэнні «драпежная начная птушка атрада соў» (гл. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Т.4. Мінск, 1980). Дарэчы, са своеасаблівым яе крыкам звязваецца паходжанне і трансфармацыя дзеясловаў пужаць, пужацца, пудзіць, пудзіцца і вытворных ад іх.

Гэтыя прыклады ў сваю чаргу сведчаць, што ў беларускай мове захоўваюцца асаблівасці праславянскай спадчыны, вывучэнне якіх – адна з надзённых задач гістарычнай дыялекталогіі.

І нарэшце пра суседні да маёй вёскі тапонім Кукшынава (Кукшынаўская пляцоўка для атамнай электрастанцыі ў Горацкім раёне). Паходжанне іх звязанае са словамі старабеларускай мовы кувшына, кувшынка ў значэнні «вадзяная лілія» (сучаснабеларускае «белы гарлачык»). Назва ў тапоніме з часам трансфармавалася пад уплывам адпаведнага патэткавага зычнага.

Напрыканцы адзначу, што такі падыход да вывучэння мясцовай тапанімікі можа быць выкарыстаны і студэнтамі філалагічных факультэтаў універсітэтаў, і ўсім, хто займаецца мовазнаўствам і краязнаўствам.

Аляксей ГРУЦА,
доктар філалагічных навук,
прафесар

Наваколле Пішчыкаў

Пра тапаніміку роднай вёскі і яе наваколя

крыніца) сцякае ў рэчку ніжэй Чыранскага моста і па Карнюшкінай лагчыне з Быхаўскага моху. У аснову тапонімаў зноў жа пакладзеныя прозвішчы і мянушкі былых гаспадароў зямельных надзелаў.

Звязанае з дрэнажом і канавамі, тры з якіх пакладзеныя да вытокаў рэчкі Дубровенкі, паніжэнне грунтовых водаў абумовіла змяненне рэльефу мясцовага поля. На месцы Быхаўскага моху з кустамі лазы і купінамі чарніцаў і журавінаў раскінулася бярозавая дзялянка. Высахлі таксама Еленцава (ад мясцовай назвы ядлоўца), амшара Барбакова (ад мянушкі гаспадара зямельнага ўчастка) і Дубавы балоты. Зразумела, што адзначаныя змены рэльефу непазбежна цягнуць занябанне і страчванне мясцовых тапонімаў.

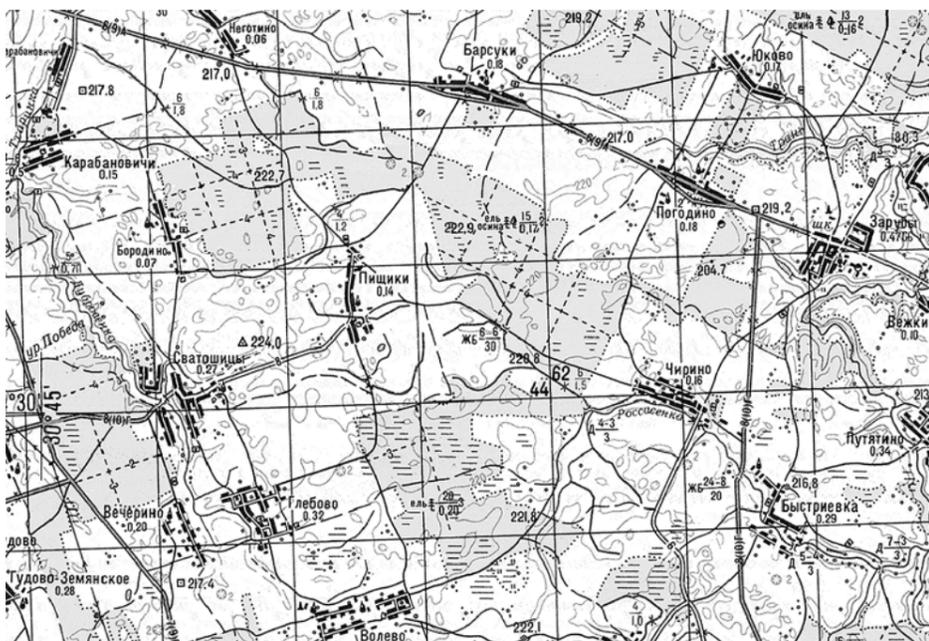
Участкі навакольнага лесу называюцца ў залежнасці ад найменняў вёсак, якія прымыкаюць да

*Пойма ракі Расасенка.
На фота жонка аўтара Юзефа Станіславаўна
з сынамі і пляменнікамі*

ло – пераважна яловым лесам. За мостам з левага берага рэчкі знаходзілася вёска Гаряны (Гараны). Вёскі належалі князю Любамірскаму, які, прадаўшы зямлю, перасяліў прыгонных у іншыя свае маёнткі.

Паміж Чырынскай і Ліпецкай дачамі размяшчаліся Ліпецкія хутары. Дарога ўскраю Ліпецкай дачы, па якой праязджаў архіерэй, каб асвяціць Ліпецкую царкву, стала называцца Архіерэйскай. Адзначаныя хутары і царква не захаваліся. Размешчаная побач з імі раскарчаваная дзялянка, з цягам часу далучаная да Пішчыкаўскага поля, атрымала назву Пянеўе. Направа ад былой дарогі на яго – поле Белавусаўшчына (па прозвішчы першага ўладальніка Белавусава, нашчадкі якога да нядаўняга часу жылі ў вёсцы). Участак на памежжы са Сваташыцкім полем называецца аблогі (ад аблога ў значэнні даўно не воранае поле). Запушчанае ў сувязі з калектывізацыяй, яно зноў зарасло лесам. Узгорак пасярод вёскі, на якім

Ваколіцы Пішчыкаў на карце 1980-х гг.

Пісьменніца са старажытнага Міра

У Карэліцкім раённым краязнаўчым музеі з пачатку студзеня працуе выстаўка, прымеркаваная да юбілею вядомай беларускай пісьменніцы, лаўрэата многіх літаратурных прэмій, Ганаровага акадэміка Міжнароднай акадэміі навук Еўразіі, кавалера ордэна «Знак Пашаны» і медаля Францыска Скарыны Вольгі Іпатавай. На выстаўцы прадстаўлены ўнікальныя фотаздымкі і дакументы з архіва пісьменніцы, кнігі з яе аўтаграфамі і іншыя цікавыя матэрыялы.

Вольга Іпатава нарадзілася 1 студзеня 1945 года ў старажытным мястэчку Мір. Яе бацькі, удзельнікі Вялікай Айчыннай вайны, сустрэліся ў партызанскім атрадзе. Міхаіл Іванавіч быў танкістам-акружэнцам, ваяваў у прыёманскіх лясах, а Марыя Якаўлеўна перад вайной скончыла Полацкае медыцынскае вучылішча і працавала акушэркай у Міры. На фотаздымках першых пасляваенных гадоў мы бачым прыгажуню Марыю Якаўлеўну каля Мірскага замка і маленькую Вольгу, вельмі падобную да маці, з букетам кветак у руках. На жаль, матуля памерла зусім маладой, калі сям'я жыла ўжо ў Навагрудку. Маленькую Вольгу выхоўвала бабуля, Вольга Ільвічна Белязека, якая жыла ў вёсцы Забелле Бешанковіцкага раёна. Мудрая жанчына ахінула асірацелае дзіця шчырай любоўю і клопатам. Дзякуючы бабулі дзяўчынка далучылася да народных беларускіх звычаяў, фальклору, спазнала дабрыню спагадлівых вясковых людзей.

Але праз некалькі гадоў дзяўчыны давялося пакінуць утульны бабулін дом і, вярнуўшыся ў новую бацькаву сям'ю, адчуць халоднае і абыякавае стаўленне мачахі. Уражлівае дзіця не змагло прывыкнуць да жорсткасці чужога чалавека і аддало перавагу суровым парадкам дзіцячага дома.

У Гродне, у дзіцячым доме, Вользе пашанцавала на сустрэчу з людзьмі, якія звярнулі ўвагу на яе паэтычны дар. Першы верш дзяўчыны быў надрукаваны ў 1957 годзе ў газеце «Зорька». З таго часу яе вершы пачалі пастаянна з'яўляцца ў беларускіх газетах і часопісах. Вялікай радасцю для дзяўчыны сталі літаратурныя выступленні, да якіх яе далучаў сакратар абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Аляксей Карпюк, і дзе яна выступала разам з Данутай Бічэль-Загнегатавай, Міхасём Васільком і іншымі паэтамі. Падтрымлівалі маладога паэта літкансультант «Гродзенскай праўды» Васіль Быкаў і Янка Брыль, якому яна дасылала

свае першыя вершы. Не выпадкова Аляксей Карпюк параіў Вользе паступаць на філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, які яна паспяхова і закончыла ў 1967 годзе, абараніўшы дыпломную працу па творчасці Міхася Васілька.

Пасля заканчэння ўніверсітэта пачала працаваць на Гродзенскай студыі тэлебачання, дзе героямі яе тэленарысаў былі Янка Шутовіч, Зоська Верас, Лявон Луцкевіч, Паўлюк Багрым і іншыя асобы, пра якіх у той час мала хто ведаў. У 1969 годзе выйшаў першы зборнік паэзіі Вольгі Іпатавай «Раніца». Ён адразу прыцягнуў увагу крытыка Варлена Бечыка, які адзначыў «чысціню, свежасць, сонечнасць» паэзіі маладога аўтара.

*Адуванчык вялізны – сонца
Вырастае з прыціхлай ракі.
Зараз дзьмухне вецер*

*спрасонку –
Пырнуць промні ва ўсе бакі.
Туманы, як мядзведзі*

*калматыя,
Дапаўзаюць да лесу краджком,
За нямытай, заспаваю*

*хатай
Аб даёнку цурчыць малако.*

(«Раніца»)
Наступныя зборнікі лірыкі «Ліпеньскія навалніцы» (1973), «Снягурка» (вершы для дзяцей, 1974), «Парасткі» (1976), «Крыло» (на рускай мове, 1976) рас-

Адкрыццё Брэсцкага аддзялення Саюза пісьменнікаў. Сярод удзельнікаў Вольга Іпатава (у цэнтры)

крылі яркі і самабытны талент паэта. У ранніх вершах Вольгі Іпатавай чытача прываблівала рамантычная ўзнёслаць, спавадальная даверлівасць, шчырасць і непасрэднасць пачуццяў.

*Ацяжэлыя бэзу гронкі.
Дзікіх руж буянне. Смуга...
Адліснеца жыцця старонка –
І крысом ахіне туга.
Немагчыма – каб так заўсёды,
На ўзляценні, на вышыні,
Каб былі на паўнеба ўсходы,
Залаты ад сонца дні.
Толькі схібіш – і як адкіне!
Перарэжацца свет мяжой.
Немагчыма, калі загіне
Адпакутаванае душой!
Немагчыма – самкнецца раска.
Немагчыма – спаліць агонь.
Па шляхах
камяніста-гразкіх
За сабой іду найздагон!*

(«У Міры»)

У 1970 годзе Вольгу Іпатаву прынялі ў Саюз пісьменнікаў Беларусі. У гэты час яна звярнулася да прозы і першая ў беларускай літаратуры напісала апавесць пра Ефрасіню Полацкую – «Прадыслава». Цікавасць да гістарычнага мінулага Беларусі ніколі не пакідала пісьменніцу, і яе натхнёная праца пазней дала магчымасць чытачу пазнаёміцца з цікавымі апавесцямі «Агонь у жылах крэменю», «Чорная княгіня» і гістарычным раманам «За морам Хвалынскім», напісанымі ў 1989 годзе.

**Святлана КОШУР,
старшы навуковы
супрацоўнік Карэліцкага
раённага краязнаўчага
музея**

(Заканчэнне будзе)

Традыцыі і сучаснасць

Адмысловыя спевы на Вялікдзень

«Беларускі хрысціянскі хіт'4: Хрыстос уваскрос!»,
Мн., 2010, «БХД»/«APL Records»

Літаральна пару нумароў таму, 19 сакавіка, «Краязнаўчая газета» распавядала пра 5-ты выпуск CD-серыі «Беларускі хрысціянскі хіт», але свежаныя прамысловыя дыскі № 4 гэтага выдання саспелі аkurat толькі ў красавіку, напярэдадні чароўнага свята Вялікадня. І тут няма падставаў наракаць на спазненне, бо чацвёртая кружэлка так і называецца – «Хрыстос уваскрос!». Аkurat сёлета Пасху разам святкуюць у адзін дзень вернікі ўсіх хрысціянскіх канфесіяў, таму сімвалічна, што новы дыск зафіксаваў велікодныя хваласпевы і ад праваслаўных, і ад католікаў, і ад пратэстантаў, і ад уніятаў. Дый кожную канфесію прадстаўляюць у гэтым праекце неардынарныя таленты, такія, як дзяржаўны хор пад кіраўніцтвам Ігара Мацюхова і хор святароў Гродзенскай епархіі БПЦ, папулярныя ансамблі «Небасхіл» і «Новы Ерусалім», салісты Алесь Унукоўская, Інэса Леаданская і Марыя Скуратовіч.

Натуральна, новы дыск сваёй тэматыкай вызначае пэўную падарункавую прыналежнасць, але не толькі ў гэтым ягоная вартасць. Знойдуць у ім каштоўныя сюрпрызы і звычайныя меламаны, простыя калекцыянеры музычных рарытэтаў. Напрыклад, сапраўдным топ-артыстам кожнага папярэдняга

выпуску цыкла «Беларускі хрысціянскі хіт» стаў мінскі гурт «Tesaurus», які прэзентаваў свае метал-хіты з адзінага свайго альбома «Аднава тэзаўруса». Тым не менш тэматычная праграма № 3 «Хрыстос нарадзіўся!» здолела здзівіць слухачоў раней не публікаваным трэкам «Калядная ноч» гэтага калектыву. І тое было надзвычай сімвалічным у перыяд жорсткіх пературбацыяў у складзе гурта, калі многім ужо здавалася, што ўнікальны гурт вось-вось знікне з мастацкіх даляглядаў Беларусі. І менавіта новая кружэлка «Хрыстос уваскрос!» давяла, што і «Tesaurus» здольны ўваскрэснуць у шматаблічных іпастасях: экс-вакандзіст гурта Віктар Козел прапануе тут на суд слухачоў сваю сольную песню «Дзівосны». Натуральна, яна таксама не публікавалася ні на дысках «Tesaurus», ні на сольніках артыста, хоць пераканаўча даводзіць, што ўнікальны боскі галасавы дар Віктара яшчэ можа здзіўляць і радаваць слухача, як колісь у гурце «Tesaurus».

Калі ў мінулым годзе на Вялікдзень выдаўцы арганізавалі папярэдні прэзентацыйны канцэрт з гэтай адбору ўдзельнікаў у будучую тэматычную складанку, перапоўненую залу мінскага Чырвонага касцёла ўразіў дуэт сясцёр Ганны і Ядвігі Багдановіч. Безумоўна, іхняя песня «Нябеснаму айцу» таксама ўпры-

гожыла праграму кружэлка «Хрыстос уваскрос!»

Маючы поўную калекцыю дыскаў «Беларускі хрысціянскі хіт» (а іх за два гады выйшла ажно пяць), я мімаволі заўважаю, што серыя стала важкім фанграфічным трамплінам для многіх спевакоў хрысціянскай тэматыкі. Напрыклад, Алесь Унукоўская, якая перад тым мела толькі сціплы касетны альбом, магла б ужо выдаць і поўнафарматны CD па матывах свайго ўдзелу ў гэтым праекце, бо ў яе назапасілася тут ажно дзесяць трэкаў. Даспелі да сучаснага CD-перавыдання і касетны альбомы Марыі Скуратовіч, Інэсы Леаданскай. Як бачым, простая ініцыятыва прадзюсераў праекта грунтоўна ўвяла хрысціянскія беларускія спевы ў сур'ёзны выдавецкі фармат, вярнула традыцыйны дух роднай мовы. Мо нават у гурта «Новы Ерусалім» нарэшце назапасіцца калі-небудзь матэрыял на цэлы роднамоўны альбом.

Варта нагадаць, што серыя «Беларускі хрысціянскі хіт» аkurat задуманая

яшчэ і як праект сцвярдзення паўна-вартаснага існавання беларускай мовы на беларускай зямлі. І хоць у пэўных канфесіях дапускаецца ў набажэнствах выкарыстанне іншых моваў (царкоўнаславянскай, лацінскай, польскай), выдаўцы дыска «Хрыстос уваскрос!» знайшлі адэкватнае ўва-сабленне гэтай традыцыі без прыніжэння беларускага самаўсведамлення. Напрыклад, песня «Via Dolorosa!» гурта «Magnificat» зусім не чужамоўная, проста распавядае беларускім вернікам пра таямнічыя біблейскія мясціны, дзе адбываліся падзеі пакарання і ўваскрэсення Ісуса Хрыста больш за дзве тысячы гадоў таму.

Дый нават гурт з польскай назвай «Miłość» выконвае тут чароўную беларускую песню «Спявайце»:

*Людзі, прачніцеся, вочы адкрыце,
Праслаўляйце Бога*

за ласку і міласць,

*Бо ён прынёс нам радасць
уваскрашэннем.*

*Спявайце! Радасна Богу спявайце!
Усе народы спявайце «Hosanna!».*

У праграме CD «Хрыстос уваскрос!» слухач сустрэне не толькі творы згаданых славурых артыстаў, але і новыя запісы імёнаў, адкрытых менавіта ў серыйных дысках «Беларускі хрысціянскі хіт»: Алена Васілеўская, Маргарыта Тарасава, ансамблі «Кадаш», «Свет ісціны». Але чарговым сюрпрызам выдання стане і адмысловы трэк запісаў велікоднага звону, які цяпер будзе гучаць на свята ў кожнай хаце разам з велікоднымі песнямі.

**Вітаўт МАРТЫНЕНКА,
музычны крытык**

«Дзень добры, стары верабей...» Адам Багдановіч, бацька класіка літаратуры

(Заканчэнне. Пачатак у № 13)

Вернемся да асобы Адама Ягоравіча як навукоўца і даследчыка. Ён займае пачэснае месца сярод беларускіх фалькларыстаў, яго навукова-даследчая дзейнасць на гэтай дзялянцы ўвасоблена ў шматлікіх артыкулах і кнігах. У розных кутках Беларусі збіраў ён фальклорныя матэрыялы. Вялікую колькасць казак, паданняў і легендаў, апісаных беларускіх народных абрадаў і звычаяў, песень, замоваў, духоўных вершаў і іншага дасылаў П.В. Шэйну. Некаторыя фальклорныя запісы Адам Ягоравіч выкарыстаў у сваіх працах «Пра паншчыну» (Гродна, 1894) і «Перажыткі старажытнага светасузірання ў беларусаў» (Гродна, 1895).

Не меншую цікакасць, чым фальклор, у служачага банка выклікалі пытанні этнаграфіі і грамадскага жыцця. Калі

раней ён прымаў удзел у грамадскім жыцці больш як палітык, то цяпер свае погляды сцвярджаў праз навуковую дзейнасць. І гэта мы можам пабачыць на прыкладзе такіх яго артыкулаў, як «Да пытання аб дзейнасці Гродзенскага Сафійскага брацтва», «Дзіцячыя прытулкі ў вёсцы», «Неабходныя дапаўненні да курса настаўніцкіх семінараў» і іншых.

Сярод яго працаў па этнаграфіі найбольш вядомыя – «Нарыс становішча жанчыны ў сялянскім асяроддзі беларускага краю», «Педагагічныя погляды беларускага народа», гістарычны нарыс «Пра паншчыну», дзе шматбакова паказанае жыццё прыгонных на Беларусі, і манаграфія «Перажыткі старажытнага светасузірання ў беларусаў». Апошняя з іх – адно з першых даследаванняў па беларускай этнаграфіі і фалькларыстыцы – адразу выклікала вялікую цікавасць у вучоных. Яе прыкмецілі і адобрылі і рускія фалькларысты, і польскія. Напрыклад, прафесар Ян Вітарт пісаў, што манаграфія «заслугоўвае сур'ёзнага вывучэння» (Wisla, 1896. Т. XI, вып. 3).

Гэтыя грунтоўны навуковы твор цікавы нам яшчэ і

тым, што ў ім А. Багдановіч фармулюе сваё бачанне перспектываў беларускага народа, трэба сказаць, даволі змрочных і няўцешных. Ён, у адрозненне ад свайго сына, які верыў, што жыццёвая сіла народа ўзыходзіць і ў скаласціца, у такі светлы дзень для сваіх суайчыннікаў верыў мала. У тым не столькі ягоная віна, колькі жорсткасць рэчаіснасці. Адам Ягоравіч на жыццё беларускага народа глядзеў як бы знутры, праз прызму перажытага, фіксуячы тагачаснасць. Навакольнае

Марыя Апанасюна –
першая жонка
А. Багдановіча

людское асяроддзе не ўяўлялася яму здатным на духоўныя парыванні, на подзвіг дзеля свайго народа! Ды і сам народ (і гэта выразна бачыў А. Багдановіч) у той час не быў дастаткова нацыянальна свядомым і не адчуваў сябе самастойным.

Іншая справа – ягоны сын Максім, які беларускую рэчаіснасць засвойваў найбольш звонку, з рамантычных успамінаў і расказаў сваякоў, знаёмых і самога бацькі, а таксама з гістарычных дакументаў, якія распавядалі пра колішні залаты век беларускай зямлі. Таму і зразумела, што Максіму, у адрозненне ад бацькі, светлыя дні для беларусаў бачыліся больш рэальнымі. Можна нават сцвярджаць, што А. Багдановіч сваёй няверай памножыў веру сына – паспрыяў яго стаўленню як волата беларускага Адраджэння.

Асаблівай увагі заслугоўваюць адносіны Адама Багдановіча з Максімам Горкім (другая жонка Адама Ягоравіча Аляксандра Паўлаўна Волжына і жонка Аляксея Максімавіча былі роднымі сёстрамі). Аднак не толькі сваяцтва было прычынай іх сяброўскіх узаемінаў. А. Багдановіч зацікавіў Максіма Горкага і як знаўца гісторыі сацыяльных вучэнняў і гісторыі культуры, і знаўца вуснай паэтычнай творчасці, і як чалавек з багатым жыццёвым досведам. Адам Ягоравіч карыстаўся багатай бібліятэкай пісьменніка, часта бываў у яго дома, дзе збіралася тагачасная інтэлектуальная эліта Ніжняга Ноўгарада. Менавіта ад Багдановіча рускі пісьменнік пачуў пра беларускае Адраджэнне, маладую беларускую літаратуру, творчасць Максіма Багдановіча. Гісторыя іх узаемаадносінаў прасочваецца ў таленавіта напісаных Адамам Ягоравічам успамінах пад назвай «Страницы из жизни Максима Горького» (Мн., 1965).

Сярод навуковай спадчыны А. Багдановіча асаблівае значэнне мае яго двухтомная манаграфія «Мова Зямлі: Утварэнне водарэчных імёнаў і тых, якія ад іх утвараюцца». Гэта вельмі цікавае і сур'ёзнае навуковае даследаванне, у якім даецца спіс рачных і азёрных назваў СССР і сумежжа. Адам Ягоравіч прысвяціў гэтую манаграфію свайму сябру М. Горкаму. Калі ў 1930 годзе пасля завяршэння працы над «Мовай Зямлі» былі атрыманыя зычлівыя водгукі паважаных навукоўцаў і ўстаноўваў, кнігу ўключылі ў рэдакцыйны план на 1935 год. Раптам справа разладзілася: адным не падабалася тое, што ў даследаванні не было цытатаў класікаў марксізму-ленінізму, другая ацанілі дзейнасць рэдактараў кнігі як контррэвалюцыйную, бо палічылі контррэвалюцыйнымі і

А. Багдановіч са сваёй другой жонкай Аляксандрай Волжынай

іншыя кнігі, якія яны рыхтавалі да друку...

Няўдача з друкаваннем «Мовы Зямлі» тым не менш не зламала дух ужо сталага навукоўца. У апошнія гады жыцця (а памёр Адам Багдановіч у 1940 годзе ў Яраслаўлі) ён на аснове папярэдняй працы піша даследаванні «Этнічны склад народаў славянскіх і рускіх», «Этнічны склад беларускага народа» і «Этнічны склад насельніцтва Верхняга Паволжа, Акі і Камы».

Сярод творчай спадчыны А. Багдановіча асаблівае месца займаюць і мемуары, у якіх аўтар выяўляе сябе чалавекам разумным, назіральным і шчырым, для якога галоўным у жыцці з'яўляецца ісціна. Ягоныя мемуары складаюць 800 старонак уборыстага рукапіснага тэксту.

Варта сказаць яшчэ пра адну заслугу Адама Ягоравіча перад беларускім народам, бо яна ў пэўным сэнсе не менш значная за яго ўласны навуковы подзвіг. У свой час ён сабраў, збіраў і пазней перадаў у Інстытут беларускай культуры архіў сына, паэта Максіма Багдановіча.

Таццяна
ШЭЛЯГОВІЧ
(Паводле кнігі «Я хацеў бы спаткацца з Вамі...».
Фотаздымкі з фондаў
Літаратурнага музея
Максіма Багдановіча)

Адам Багдановіч у савецкія часы

Беларускі космас – нацыянальны ўніверсітэт

Да 100-годдзя з дня нараджэння
Барыса Кіта

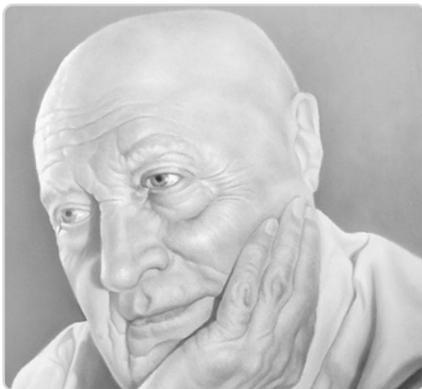
Думаю, што больш цікава і, галоўнае, змястоўна пра сустрэчы з Барысам Кітам (нашым легендарным беларусам) маглі б распавесці былы міністр замежных справаў Пётр Краўчанка, першы Пасол Рэспублікі Беларусь у ФРГ Пётр Садоўскі альбо дырэктар Краязнаўчага музея ў Навагрудку Тамара Вяршыцкая. Бо хто як не яны прыкладалі намаганні, каб чамаданы з архівамі Барыса Кіта пераехалі праз дзве дзяржаўныя мяжы, дасягнулі радзімы і апынуліся ў навагрудскім музеі. Мне сталіся ад таго часу (пачатку 1990-х гадоў) успаміны, як я дрыготкімі ад хвалявання рукамі перабіраў дакументальную спадчыну Барыса Кіта, і як мы планавалі, дзе і якім чынам будзе экспанавацца ўсё гэта, цяпер ужо музейнае, багацце.

Сёння мы можам ганарыцца, што імя нашага слаўнага земляка ўшаноўваецца ў музеі навагрудскай гімназіі № 1, якую ў свой час скончыў Б. Кіт, а таксама ў

іншых культурных устаноўках нашай краіны.

Аднак не ўсё, пра што марыў Барыс Кіт у той свой прыезд у Беларусь, удалося здзейсніць. Па вяртанні ў Нямеччыну ён прыклаў вялікія намаганні, каб стварыць Беларускі нацыянальны ўніверсітэт. Знайшоўшы ідэйную падтрымку ў тагачасных міністэрствах адукацыі, культуры і замежных справаў Беларусі, ён распачаў пошукі інвестараў, здольных падтрымаць ідэю матэрыяльнымі і арганізацыйнымі рэсурсамі. Відаць, жыццё Барыса Уладзіміравіча шчасліва працягваецца мо і таму, што ён яшчэ не здзейсніў гэтую сваю мару: адкрыць у Мінску Беларускі нацыянальны ўніверсітэт з філіяламі ў Навагрудку, Маладзечне, Полацку, Віцебску, Магілёве ды іншых гарадах.

Ніжэй прыводжу дакумент, напісаны рукою Барыса Кіта і захаваны ў маім асабістым архіве, каб чыта-

Партрэт Б. Кіта
(мастак У. Мельнікаў)

чам засведчыць, з якой прадуманай канцэпцыяй Б. Кіт 17 гадоў таму звяртаўся да ўсіх нас.

Па яго прапанове БНУ мог быць адкрыты ўжо з 1 студзеня 1994 года і ўключыць факультэты беларусістыкі, славістыкі, заходне-еўрапейскай гуманістыкі, гісторыі і палітычных навук.

Будзем спадзявацца, што і гэтая мара Барыса Уладзіміравіча спраўдзіцца пры яго жыцці.

Уладзімір ГІЛЕП

Да ўсіх, каго гэта тычыцца

Беларускі народ урэшце атрымаў сваю доўгачаканую, вольную, незалежную і сувэрэнную дзяржаву і пачаў праводзіць сваё поўнае нацыянальнае адраджэнне, што ёсць галоўнай асновай незалежнай нацыянальнай сьвядомасці асветы народу адгульвае першарадную ролю, асабліва, калі яна арганізавана ў напрамку спрыяння нацыянальнаму адраджэнню.

На жаль, існуючае цяпер школьніцтва на Беларусі не выконвае ў поўнасьці свайго абавязку. Народ патрабуе больш беларускіх школаў, і таму я прапаную заснаваць новы ўніверсітэт, структура якога апісана ў прылажэнні да гэтага ліста.

Беларускі Нацыянальны ўніверсітэт (БНУ) (БНУ будзе мець галоўным чынам напрамак гуманістычны, што вымагае сучаснае нацыянальнае адраджэнне Беларусі) імяні ... Менск, Рэспубліка Беларусь 1994-й год.

БНУ

Галоўны цэнтр, Менск вул. ... (час адчынення: 1-га студзеня 1994)

Філіялы БНУ

1. Філіял Наваградак (час адчынення 01.01.1994)
2. Філіял Маладзечна (час адчынення: 01.01.1994)

3. Філіял Полацк (час адчынення: ня вызначаны)

4. Філіял Віцебск (час адчынення: ня вызначаны)

5. Філіял Магілёў (час адчынення: ня вызначаны)

6. Філіял Гомель (час адчынення: ня вызначаны)

7. Філіял Горадня (час адчынення: ня вызначаны)

8. Філіял Баранавічы (час адчынення: ня вызначаны)

9. Філіял Барысаў (час адчынення: ня вызначаны)

10. Філіял Берасце (час адчынення: ня вызначаны)

11. Філіял Пінск (час адчынення: ня вызначаны)

12. Філіял Бабруйск (час адчынення: ня вызначаны)

Адміністрацыя БНУ

1. Прэзідэнт БНУ ў Менску праф. др. Ядвіга Рыгаровіч (маецца на ўвазе былая рэктарка Мінскага інстытута культуры, цяпер БДУ культуры і мастацтваў Ядвіга Грыгаровіч. – «КГ»)

2. Дырэктар філіяла БНУ у Наваградку

3. Дырэктар філіяла БНУ у Маладзечне

Ганаровы Прэзідэнт БНУ акад. праф. др. Барыс Кіт

Арганізацыйны Камітэт БНУ на Беларусі

1. Міністр замежных спраў БР Пётра К. Краўчанка

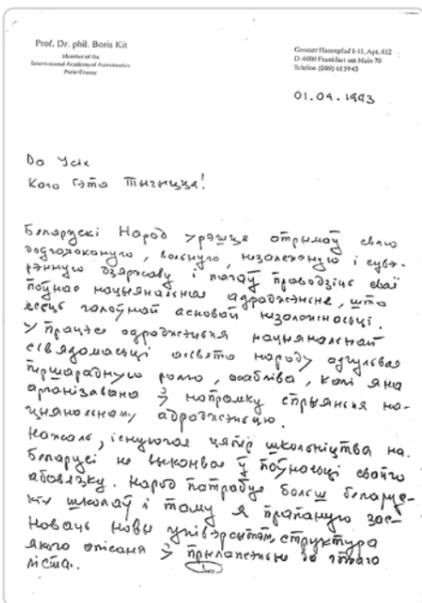
2. Віцэміністар Культуры БР Уладзімір Гілеп

3. Прэзідэнт МАБ праф. др. Адам В. Мальдзіс

4. Рэктар Інстытуту Культуры праф. др. Ядвіга Рыгаровіч

5. Галоўны рэдактар «Культура» Вольга М. Іпатава

6. Прафэсар БДУ у Менску праф. др. Генадзі Кахановіч

7. Прафэсар БДУ у Менску праф. др. Уладзімір Конан

8. Старшы навуковы супрацоўнік Інстытуту Літаратуры АН РБ канд. нав. Лідзія С. Савік

9. Дырэктар Гісторыка-краязнаўчага музея у Навагрудку канд. нав. Тамара Р. Вяршыцкая

10. Віцэпрэзідэнт АН РБ акад. праф. др. Радзім Г. Гарэцкі

Арганізацыйны камітэт БНУ у Замежжы

1. Акад. праф. др. Барыс Кіт прафэсар Мэрыляндскага ўніверсітэту ў Гайдэльбэргу, Нямеччына

2. Leslie I. Tennen, Кіраўнік фірмы «Law Offices of Sterns and Tenner, Ploenix, Arizona, USA»

Плянавая Структура БНУ

Галоўны Цэнтр БНУ ў Менску

1. Факультэт Беларусістыкі (мова, літаратура, гісторыя, археалёгія, і г.д.)

2. Факультэт Славістыкі (аддзелы: рускі, польскі, украінскі і г.д.)

3. Факультэт Заходня-Эўрапейскай Гуманістыкі (філіялегія, гісторыя, філязофія, аддзелы: англа-амэрыканскі, германістыкі, раманістыкі і г.д.)

4. Факультэт Гісторыі і Палітычных навукаў (гісторыя, дыпламатыя, журналістыка і г.д.)

Філіял БНУ у Наваградку

1. Факультэт Беларускаведы (мова, літаратура, гісторыя, археалёгія і г.д.)

2. Факультэт Народнага Мастацтва (музыка, малярства, скульптура і г.д.)

Філіял БНУ у Маладзечне

1. Факультэт Беларускаведы (мова, літаратура, гісторыя, археалёгія і г.д.)

2. Факультэт Педагогікі (навучанне ў пачатковых і сярэдніх школах Беларусі)

3. Факультэт Эканомікі (фінансы, гандль, адміністрацыя і г.д., выкарыстанне амэрыканскай практыкі).

Ліст Арганізацыйнага Камітэту БНУ ў Замежжы да перспектывных фундацыяў ЗША¹

Паважаны калега!

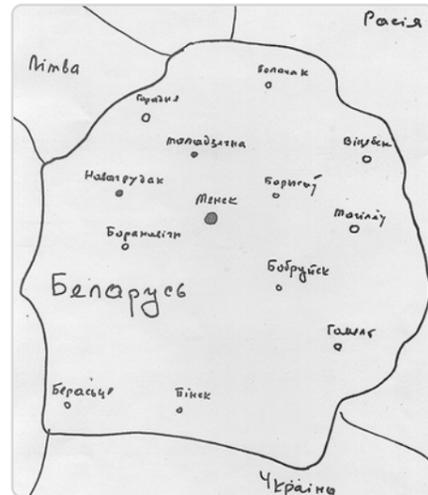
Нядаўня ператварэнне ранняга Савецкага Саюза з камуністычнай імперыі ў дэмакратычны СНД уяўляе сабой беспрэцэдэнтныя праблемы і магчымасці міру і бяспекі ва ўсім свеце. Важная роля дзяржаўных устаноў і прыватных арганізацый Захаду – удзельнічаць у стварэнні сістэмаў дэмакратычнага і свабоднага рынку ў краінах СНД. Адзін з галоўных метадаў [...] – адукацыйная сістэма.

Беларускае Міністэрства асветы і Міністэрства замежных справаў зазначылі сваё

жаданне адкрыць новую ўстанову вышэйшай адукацыі – сімвал аднаўлення статусу дзяржаўнасці ў Беларусі. У наш час патрэбы дзесяці мільёнаў жыхароў Беларусі задаволеныя толькі трыма ўніверсітэтамі з рускай мовай як афіцыйнай, якія спансіруюцца дзяржавай. Новы ўніверсітэт будзе прыватнай арганізацыяй, у якой беларуская мова будзе выкарыстоўвацца як афіцыйная, і будзе арыентаваны перш за ўсё на гуманітарныя навукі.

Доктар Барыс Кіт, прафэсар матэматыкі з еўрапейскага падраздзялення ўніверсітэта Мэрыленда, выбраны беларускімі ўладамі, каб рэалізаваць гэтую ідэю. Заснаванне новага ўніверсітэта – значны клопат і будзе залежаць ад падтрымкі многіх людзей і устаноў. Гэтая падтрымка не абмежаваная фінансавымі рэсурсамі, яна распаўсюджваецца на дапамогу ва ўсіх аспектах універсітэцкай структуры, уключна з праектам адміністрацыі, кіравання, матэрыяламі і магчымасцямі.

Мы хацелі б запрасіць вас удзельнічаць у гэтых намаганнях. Любыя прапановы, якімі

БНУ і яго філіялы Малюнак Б. Кіта

вы, магчыма, здолееце дапамагчы ў паспяховым заснаванні ўніверсітэта, будучы ацэньвацца як гатоўнасць дапамагчы ў форме экспертызы, персаналу ці фінансавых рэсурсаў. Мы будзем радыя даць вам дадатковую інфармацыю і адказаць на любыя пытанні, якія ў вас маглі б з'явіцца адносна гэтай праграмы. Калі ласка, не саромейцеся звязвацца з любым з нас, калі вам будзе зручна. Папярэдне дзякуем за вашу дапамогу і супрацоўніцтва ў гэтым пытанні. Будзем спадзявацца на ваш адказ.

Доктар Барыс Кіт, універсітэт Мэрыленда, Еўрапейскае падраздзяленне, Франкфурт- на-Майне

Лэслі І. Тэнэн, эсквайр, адвакацкія фірмы Sterns and Tenner, Арызона

¹ Напісаны па-англійску, перакладзены ў рэдакцыі «КГ».

Марыя Савіна – легендарная руская актрыса XIX – пачатку XX стагоддзя. У свой час пра яе пісалі: «Савіна стала актрысай на зыходзе эпохі тых вялікіх рэформаў, калі ўрад Аляксандра II, праводзячы гэтыя гістарычна непазбежныя рэформы “зверху” і ў інтарэсах вярхоў, жорстка падавіў рэвалюцыйны рух...» Мар’я Антоўна ў «Рэвізоры», Верачка ў «Месяцы ў вёсцы», Акуліна ва «Уладзе цемры» – ролі, якія прынеслі рускай актрысе неўміручую славу. У «Беларускай Энцыклапедыі» ёсць персанальны артыкул, прысвечаны Марыі Гаўрылаўне Савінай: «Савіна (дзявочае прозвішча Падраменцава) Марыя Гаўрылаўна (11.04.1854, г. Каменец-Падольскі, Украіна – 21.09.1915), расійская актрыса. Як прафесійная актрыса дэбютавала ў 1869 у Мінску (Полінька – “Даходнае месца” А. Астроўскага)...».

Якім жа быў Мінск часу Марыі Савінай?.. Ці дакладней, пэўна, было б паставіць пытанне наступным чынам: «Якім падаўся Мінск канца 1860-х

піскі пабачылі свет у Дзяржаўным выдавецтве «Искусство» (Ленінград-Масква). Крыніцай для выдання стаў рукапіс, які і зараз захоўваецца ў Цэнтральным дзяржаўным гістарычным архіве ў Санкт-Пецярбургу. Былі ўзноўленыя і некаторыя купюры, дапушчаныя пры першым выданні.

Бацькі Марыі Савінай Гаўрыла Мікалаевіч і Марыя Пятроўна Падраменцавы (на сцэне Стрэмянавы) – правінцыйныя актёры, якім давалося нямала павандраваць. Яшчэ дзіцем, у сем-восем гадоў, Марыя даволі час-

ўсё, што спатрэбіцца. Мы ігралі тры разы на тыдзень, паколькі ў горадзе існаваў афіцэрскі клуб, пад назвай “Ратонда”, куды збіралася танцаваць уся крэпасць з каменданцкім сямействам на чале».

У Бабруйску Марыя паспрабавала сябе ў галоўнай ролі ў вадэвілі «На лаўца і звер бяжыць» – публіка была ў захваленні ад юнай актрысы. Тады дзяўчына вырашыла, што будзе працаваць выключна ў камедыйных ролях. Але ж наперадзе – Мінск!.. У губернскім горадзе і пачала-

сідую ў шэсць ці тры тысячы – не помню. Рэжысёрам быў Міхаіл Паўлавіч Каратыгін, які дагэтуль займаў такое ж месца ў Пецярбургу ў рускай оперы, але атрымаў там адстаўку... Я скакала ад шчасця, што ўсё ж патрапіла ў вялікі горад і на сапраўдную сцэну!..»

Марыя старанна і шмат працавала. Юнаму таленту дапамагаў вопытны драматычны актёр Істомін-Кастроўскі. У Мінску адбыўся і бенефіс Савінай. Для яго былі абраныя «Прыбыткавае месца» (роля Паліны) і аперэтка «Не быць бы шчасцю, ды няшчасце да-

заспела конку. Але ўжо, напэўна, бачыла дом, гатэль Поляка, на месцы якога пазней будзе пабудаваная гасцініца «Еўропа». Пэўна ж, аглядала мужчынскую гімназію (пабудаваная ў 1844-м). «Губернатарская вуліца здавалася мне ў гэты дзень, – піша актрыса, – нейкім раскошным садам, брудны і дзіравы тратуар, па якім мы йшлі, – аблачынкі, а публіка, што прагульвалася, анёламі, такія ва ўсіх мне падаваліся добрыя твары...» Неўзабаве Істомін-Кастроўскі выехаў у Смаленск. М. Савіна засталася ў губернскім горадзе, і ўжо «Мінск, мілы Мінск мне апрацівеў...» Бацька Марыі спрабуе тым часам зняць у Бабруйску тэатр на сваё імя. Патрабуе, каб і дачка паўдзельнічала ў гэтай справе. Марыя аддае ўсё, што зарабіла на бенефісе, пакінуўшы сабе 50 рублёў. Бацька лічыць, што гэтага мала, прадае гадзіннік, які падарылі дзяўчыне на бенефісе. Можна толькі здагадацца, якім быў на-

«Мінск, мілы Мінск мне апрацівеў...»

та выступала на сцэне. У Бабруйск разам з бацькам Марыя патрапіла пасля Гомеля (а туды прыехала з Нежына). «...Мне давалі ўсялякія ролі, – напіша актрыса праз шмат гадоў, – на якія не хапала актрысы. На зіму галоўныя ўдзельнікі нашай трупы разлічвалі служыць у Мінску, і таму недзе ў сярэдзіне лета мы апынуліся непадалёк ад яго, у горадзе Бабруйску, дзе, акрамя артылерыйскіх афіцэраў (там першакласная крэпасць) і яўрэяў, – нікога няма. Тэатр складаўся з доўгай залы (ледзьве не было

га манежа), з дзвюма ложкамі і дваццацю радамі крэслаў. Акрамя гэтага, было некалькі кватэраў, дзе мы ўсе размясціліся. Актрысай было чацвёрта: драматычная – Маша Сасніцкая, дзевятнаццаці гадоў (выхадная ў Чарнігаве), не ведала, куды рукі запіхнуць на сцэне, няўключная, нейкая бясколерная; камічная бабуля Міхайлава, яна ж і гранд-дама, жонка Славянскага, ледзьве размаўляла па-руску, на ролі какетак і вадэвілі, а галоўным чынам маларасійскія аперэтка, і я на другія вадэвільныя ролі і

ся сапраўдная тэатральная кар’ера Савінай. Раздзел успамінаў, дзе Марыя Гаўрылаўна згадвае першыя дні мінскага жыцця, так і называецца: «Паступленне на сцэну. 1869 год, жнівень месяц».

«Тэатр у Мінску пабудаваны ў зале дваранскага сходу, таму невялікі, але прыгожы і сімпатычны: усе ложы аздобленыя разьбой і асветленыя лямпамі, якія стаялі на розных калонах каля кожнай ложы, што пры прыгожых туалетах дам выглядала досыць эфектна. Дырэктарам прызначылі губернскага архітэктара Штрауха Аўгуста Лявонцьевіча, і горад даваў суб-

памагло» (бедная вясковая дзяўчына Лізавета). У аперэтку ігралі толькі ўдзвух: партнёрам быў Істомін-Кастроўскі. Акрамя выключна сімпатычнай актёрскай працы ўся публіка заўважыла, што бедная Ліза закаханая ў галоўнага героя і на сцэне, і ў жыцці. «Пачуцці мае адбіваліся на маім твары гэтаксама, як і мае пятнаццаці гадоў. На другі дзень увесь горад ведаў пра гэта».

Істомін-Кастроўскі, канечне ж, таксама здагадаўся пра пачуцці юнай актрысы: «Мы не казалі адно аднаму ніводнага слова, і я найўна лічыла, што ён нічога не падазрае. Я лепш дазволіла б разрэзаць сябе на кавалкі, чым прызначыла яму і пачуць на смешку...» Марыя Савіна згадвае прагулку на Губернатарскай вуліцы. Углядаючыся ў старыя дарэвалюцыйныя паштоўкі (яны знаёмыя мне ў асноўным па калекцыі мінчаніна Уладзіміра Ліхадзедава), шукаю той даўні, XIX стагоддзя, час на вуліцы Губернатарскай (сёння – праспект Незалежнасці). Марыя Савіна яшчэ не

строй у маладой актрысы. І ўжо ўбок адкінутыя ўсе сумненні, звязаныя з уцёкамі ў Смаленск. Марыя пакінула пісьмо бацьку, дзе выказала жаданне «не блытацца па завуголах». Не, несумненна тое, што Мінск падабаўся актрысе, але ж тэатр, вялікі тэатр тады яшчэ не прыйшоў у наш горад. Тым болей не прыйшоў ён у Бабруйск.

Пасля Мінска ў Марыі Савінай пачалося новае жыццё. Пачалося яе ўзыходжанне на тэатральны алімп. І ўсё ж спярша быў Мінск. І пра гэта Марыя Савіна помніла ўсё жыццё.

Кастусь
ЛЕШНИЦА

У тэатры «Зніч»

Беларускі паэтычны тэатр аднаго акцёра «Зніч» на Радаўніцу, **13 красавіка**, удзень запрашае дзяцей на лялечны манаспектакль «**Дзівосныя авантуры паноў Кубліцкага ды Заблоцкага**». Казачную гісторыю аб прыгодах двух паноў, якія нічога не рабілі, толькі елі ды пілі, балявалі ды біліся міжсобку, пакажа артыст Вячаслаў Шакаліда.

14 красавіка ўвечары Галіна Дзягілева прапануе сваю версію «Маленькіх трагедыяў» Аляксандра Пушкіна – спектакль «**Абранніца**». Сюжэт складзены з трагедыяў «Каменны госць», «Моцарт і Сальеры» і «Скупы рыцар».

На **19 красавіка** запланаваны дзве пастаноўкі. Удзень дзеці пабачаць манаспектакль-сустрачу «**Вясёлая карусель**», складзеную з твораў знамага пісьменніка Артура Вольскага.

«Дзівосныя авантуры паноў Кубліцкага ды Заблоцкага»

Выканаўца – заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава, музычнае суправаджэнне – цымбалісткі Дар'і Неўмяржыцкай. Гледачоў чакае і прыемная неспадзяванка – напрыканцы спектакля кожны глядач можа выйсці на сцэну і паспрабаваць свае творчыя сілы. На вечар таго ж дня запланаваны паэтычны манаспектакль «Красёны жыцця». Алег Кашпераў прапануе разам перагарнуць старонкі неўміручага эпаса «Новая зямля», створанага Якубам Коласам. У пастаноўцы скарыстаныя народная музыка і песня кампазітара Алега Залётнева.

Увечары **21 красавіка** Галіна Дзягілева запрашае на музыка-драматычны манаспектакль «**Пачакай, сонца!**». Апроч рамана ў вершах Ліны Кастэнкі ў інсцэніроўку ўвайшлі пераклады з еўрапейскай паэзіі, санеты і вершы Ніны Мацяш. Гэта своеасаблівы летапіс жыцця, дзе нашага сучасніка перажывае падзеі даўно прамінулыя.

26 красавіка – рамантычная манаопера Алега Залётнева «**Адзінокі птах**» паводле твораў Адама Міцкевіча. Лібрэта напісала Галіна Дзягілева, выканаўца – Андрэй Марозаў. У аснове сюжэта – апошні дзень жыцця выдатнага паэта ў Стамбуле – 26 лістапада 1855 года.

Завершыцца рэпертуар месяца **27 красавіка** лялечным манаспектаклем Лявона Мікіты «**Пра ката Сафрона і пёўніка Андрона**». На пастаноўку артыст Леанід Сідарэвіч запрашае маленькіх гледачоў удзень.

Дзённыя пастаноўкі пачынаюцца а 15-й гадзіне, вечаровыя – а 19-й. Спектаклі адбываюцца ў тэатральнай зале культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены ў Мінску. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па тэлефоне ў Мінску (017) 331-75-53.

Вялікая вада

Фота Міколы ПІВАВАРА

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 13

Уздоўж: 4. Гісторыя. 6. Дарадчык. 9. Рывер. 10. Ікар. 11. Харашэвіч. 14. Акраек. 15. Макей. 16. Хлопец. 19. Сонца. 20. Музей. 23. Ландыш. 24. Парыж. 26. Хірург. 30. Спатканне. 32. Млын. 33. Савік. 34. Красворд. 35. Грамніцы.

Упоперак: 1. Друкар. 2. Прэмія. 3. Шчака. 4. Глыбокае. 5. След. 7. Карабель. 8. Дашук. 12. Семінарыя. 13. Уладзімір. 17. Слава. 18. Зямля. 21. Акадэмік. 22. Карэлічы. 25. Рокат. 27. «Апалон». 28. Снарад. 29. Быкаў. 31. Маці.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

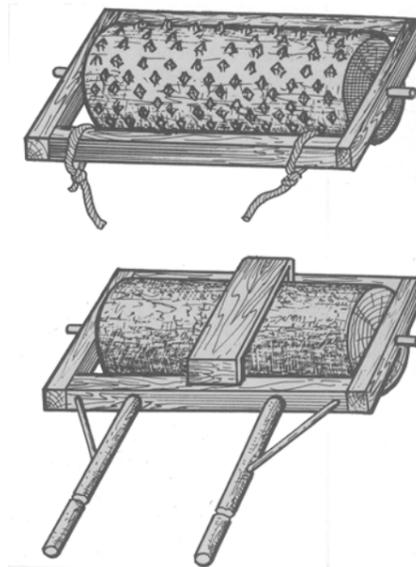
(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КАСПЯРОВІЧ Мікалай Іванавіч (09(22).05.1900, в. Ізбалёва Пухавіцкага р-на – 03.04.1945) – беларускі краязнаўца, мовазнаўца, літаратуразнаўца. У 1926–1929 гг. быў навуковым сакратаром Цэнтральнага бюро краязнаўства. Пісаў пра гісторыю краязнаўчай працы на

Беларусі, распрацоўваў яе задачы і методыку (артыкулы «Арганізацыя краязнаўчага руху», «Вывучэнне культурнага стану краю» і інш.), пра неабходнасць даследаваць сялянскі і рабочы побыт (артыкулы «Вывучэнне гісторыі сялянскіх сем'яў», «Вывучэнне быту рабочых»). Аўтар «Беларуска-расійскага слоўнічка» (1925), «Віцебскага краёвага слоўніка» (1927). Вывучаў гісторыю выяўленчага мастацтва, архітэктур, графіку. Цікавіўся гісторыяй тэатра, навукі, даследаваў асобныя праблемы развіцця беларускай літаратуры.

КАТОК – 1) прылада для выраўноўвання, здрабнення, ушчыльнення і ўтрамбоўвання глебы, палатна дарог, пляцовак і інш. Рабочая частка – кругляк даўжынёй 1,5–2 м. Былі гладкія і зубчастыя. У некаторых мясцовасцях называлі вал, чурбан; 2) круглая драўляная калодка, на якой перакочваюць цяжкія прадметы.

КАТОК – суквецце дробных кветак у выглядзе маленькіх пушыстых гронак (на вярбе, лазе і інш.).

Каткі: гладкі і зубчасты

КАТРУХА – назва магеркі на ўмоўнай мове дрыбінскіх шапавалаў (адсюль катрушніцкі лемезень).

КАТРУШНІЦКІ ЛЕМЕЗЕНЬ – умоўная мова дрыбінскіх шапавалаў. Была пашыраная ў м. Дрыбін Чавускага павета. Каб трымаць у сакрэце тое, пра што гавораць, і пазбегнуць яго скажэння, карысталіся мовай толькі па-за домам, у час адыходніцтва (майстры працавалі ў дамах заказчыкаў, пераходзячы з вёскі ў вёску). Часам гаворку не ведалі нават члены адной сям'і, якія займаліся шапавальскім рамяством. Паводле запісаў Е.Р. Раманава, лексічны склад налічваў блізу 915 словаў і ахопліваў 13 паняццёвых групаў. Большасць паняццяў выражаліся агульнаўжывальнымі беларускімі словамі, зацемненымі спецыфічнымі ўстаўкамі-прыстаўкамі: (кулуг, куцэгла, шурака, шупіла, беяго, беяе), а таксама вузка дыялектнымі словамі («пісарыць» – пісаць, «моршчык» – нос), асобныя словы ўтвараліся перастановай складоў («лосома» – салома), ужываліся словы іншамовнага паходжання (з грэч. «лыкус» – воўк, з укр. «гербацень» – гусак). Словазлучэнні і сказны ўтвараліся на ўзор агульнанароднай мовы, напр., «гурь маньку хавбовъ» – дай мне грошай. Фальклорных твораў на гаворцы шапавалаў не зафіксавана.

М. І. Каспяровіч